

MATEJA RATEJ¹

Aleksander Lebedjev: mlinar, oljar, Wranglov oficir, graditelj jugoslovanskih železnic

Izvleček: Avtorica se v prispevku ukvarja z življenjsko zgodbo ruskega emigranta Aleksandra Lebedjeva, ki je v letih 1923 in 1924 sodeloval pri gradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota. Ker se je pri tem kot nadrejeni zapletal v konflikte z nekaterimi bivšimi oficirji Wranglove vojske, tedaj zaposlenimi na trasi železniške proge, so ga ti ovadili jugoslovanskim oblastem zaradi suma komunistične propagande. V etabliranem jugoslovanskem in ruskocarističnem političnem imaginariju je predstavljal komunizem skrajno zavrženo delovanje, a je bil hkrati točka poenotenja med dvema kulturnima entitetama, s pomočjo katere je lahko Lebedjev stkal mentalno vez z novo domovino. Kazenski spis Okrožnega sodišča v Mariboru ob tem razkriva težavno vživljanje ruskih emigrantov v spremenjeni socialni položaj in nove kulturne razmere, pri čemer jim je intimno največ težav povzročalo izničenje nekdanjih položajev vojaške hierarhije.

Ključne besede: Aleksander Lebedjev, ruska emigracija, železnice, komunizem, Kraljevina SHS

UDK 929Lebedev A.

Alexander Lebedev: Miller, Oil Manufacturer, Wrangel's Officer, Builder of Yugoslav Railways

Abstract: The article outlines the life story of a Russian emigrant, Alexander Lebedev, who participated in the construction of the rail-

¹ Dr. Mateja Ratej, znanstvena sodelavka, je raziskovalka na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU. E-naslov: mratej@zrc-sazu.si.

way line Ormož – Ljutomer – Murska Sobota in the years 1923–1924. As a senior worker, Lebedev was often in conflict with some of the former officers of Wrangel’s army, then employees on the railway line, who therefore filed a criminal complaint against him with Yugoslav authorities on suspicion of communist propaganda. In the established Yugoslav and Russian-Tsarist political imaginary, communist activity was considered a heinous crime, but at the same time it served to unify the two cultural entities, enabling Lebedev to forge a mental bond with his new homeland. The criminal file of the District Court in Maribor reveals the difficulties experienced by Russian emigrants in adjusting to their changed social position and new cultural situation, the most pressing problem being the cancellation of the former military hierarchy.

Key words: Alexander Lebedev, Russian emigration, railways, communism, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes

Rahlo osiveli 48-letni Aleksander Lebedjev je bil 17. decembra 1924 pridržan na Žandarmerijski postaji v Ormožu, nato pa prepeljan v celico številka dve v zapore Okrajnega sodišča v Ormožu, v mestu, kjer je nazadnje živel. Rus pravoslavne veroizpovedi in “oficirskega značaja” je bil osumljen komunistične propagande in vohunjenja za sovjetsko Rusijo. Sodni sluga Feiertag je v prevzemnem zapisniku navedel še, da je pridržani – pokončne drže in rjavih oči – govoril samo rusko.²

Samo nekaj tednov prej, 22. novembra 1924, je bila po težavnih

² Pokrajinski arhiv Maribor (dalje PAM), fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr 1517/24, Prevzemno poročilo, 17. 12. 1924.

zaključnih delih, opravljenih v veliki naglici, slovesno odprta železniška proga Ormož-Ljutomer-Murska Sobota, pri kateri je Lebedjev kakor mnogi drugi ruski emigranti, nekdanji vojaki armade generala Wrangla, sodeloval kot vodja strojne delavnice; pod njegovim vodstvom je delalo od 300 do 400 delavcev. Vzpostavitev železniškega omrežja v Pomurju je bila v jeziku vladajoče demokratske stranke interpretirana kot velik korak h gospodarski, kulturni, politični, predvsem pa simbolni povezanosti tega obmejnega območja z državno matico.³

To je bilo res, saj je bilo Pomurje po prvi svetovni vojni prometno osamljeno. Železniške proge niso bile povezane med seboj in so vodile do nekdanjih gospodarskih in političnih centrov – Budimpešte in Gradca. Iz Ljutomera v Maribor je bilo denimo možno potovati z vlakom na relaciji Ljutomer–Radgona, kjer je bila pot prekinjena, saj je železniška proga Radgona–Špilje–Šentilj po saintgermainskem sporazumu pripadala Republiki Avstriji; jugoslovanski državljani so lahko sicer progo na podlagi istega sporazuma uporabljali, a so bili na potovanju množično deležni provokacij. Iz Šentilja v Maribor je bilo nato spet mogoče potovati z vlakom jugoslovanskih železnic. Druga možnost za potovanje iz Ljutomera v Maribor pa je bila pot v lastni organizaciji do Ormoža, od tam pa z vlakom preko Pragerskega v Maribor.⁴

Vlak, ki je konec novembra 1924 prvič zapeljal proti Murski Soboti, so med številnimi zbranimi pozdravljali tudi ruski begunci, ki so gradili progo, sedaj pa so zbranim delili kruh in sol ter jih pozdravljali z “otožnimi ruskimi, na stepe spominjajočimi vzkliki:

³ “Slovesna otvoritev proge Ljutomer–Ormož–Murska Sobota”, *J*, 22. 11. 1924, 3; “Prometni minister Stanić izročil progo Ormož–Murska Sobota prometu”, *J*, 23. 11. 1924, 9; “Prometno gospodarski pomen nove železnice”, *J*, 23. 11. 1924, 10.

⁴ Rustja, 2002, 28.

hura, hura!”. Številnim govorcem se je v velikem metu pridružil minister za gozdove in rude Gregor Žerjav: “Če danes grmi mimo Ljutomera železni stroj, je to samo odmev železnega koraka, s katerim maršira mogočna Jugoslavija k svoji prelepi bodočnosti.”⁵ Na banketu, ki je sledil v Ljutomeru, se je jugoslovanski prometni minister Andra Stanić zahvalil ruskim beguncem za njihov prispevek k izgradnji proge.⁶ Večina ruskih beguncev je po končanem delu odšla v Francijo, kjer so podobno kot na slovenskih tleh sodelovali pri izgradnji železniškega omrežja.⁷

Odnos lokalnega prebivalstva do 250 Rusov, ki so opravljali zemeljska dela na trasi železniške proge Ormož-Ljutomer-Murska Sobota, je bil poln odkritega nezaupanja in slabo prikritega odpora. Maja 1924 je mariborski časnik *Tabor* pisal o bestialnem umoru dveh Rusov v Ljutomeru, ko je skupina moških in žensk do smrti kamenjala ruska begunca, ki da sta domačinom odžirala delo na železnici. Nič ni pomagalo, da sta moška prosila za milost. Ena od napadalk naj bi bila moškega, ki je do smrti pretepen ležal na tleh, brcnila v glavo, rekoč: “To imaš zdaj, prokleti Rus!”⁸

Med 1200 zaposlenimi delavci na 38 kilometrov dolgi trasi železniške proge je nekaj časa delalo tudi 100 Bolgarov, 50 delavcev iz Bosne, preostali pa so bili domačini in delavci iz sosednjega Medmurja; 21 mesecev trajajoča dela na železniški progi Ormož-Ljutomer-Murska Sobota so se začela s pripravami septembra 1922.⁹ Leto dni pozneje so gradbena dela že bliskovito napredovala, k

⁵ “Zaključek slavnostne otvoritve prekmurske železnice”, *J*, 25. 11. 1924, 3.

⁶ “K otvoritvi proge Ormož-Murska Sobota”, *SN*, 25. 11. 1924, 3.

⁷ “Novozgrajena železniška proga Ormož-Ljutomer-Murska Sobota”, *Straža*, 14. 11. 1924, 2.

⁸ “Uboj dveh Rusov v Ljutomeru”, *T*, 5. 5. 1924, 2.

⁹ “Slovesna otvoritev proge Ljutomer-Ormož-Murska Sobota”, *J*, 22. 11. 1924, 3.

čemur je pripomoglo toplo jesensko vreme. Rasle so čuvajnice in kolodvori, betonske konstrukcije in mostovi. Načrtovali so, da bodo do konca leta 1923 zemeljska dela na trasi končana.¹⁰

* * *

Po oktobrski revoluciji v carski Rusiji leta 1917 je poveljstvo nad prostovoljsko armado, ki so jo boljševiki poimenovali bela garda, in južnimi oboroženimi silami ter nadzor nad velikim delom južne Rusije od Lavra Kornilova prevzel general Anton Denikin. Maja 1919 je napadel Moskvo, a ga je Rdeča armada odbila. Umaknil se je na Kavkaz, kjer je bila leta 1920 njegova armada razpuščena, sam pa je pobegnil v Francijo. S tem je postal vrhovni poveljnik vojaških sil bele garde general Peter Nikolajevič Wrangel, ki je na Kavkazu ohranil oporišče kot predsednik začasne vlade, a so boljševiki novembra 1920 prebili njegovo obrambo, Wrangel pa se je z nekaterimi poveljniki in delom vojske po dogovoru in ob pomoči francoskih in angleških zaveznikov s Krima preko Carigrada umaknil na turški Galipoli ter nato preko Soluna in Gevgelije v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (dalje SHS).¹¹

Med umikajočo vojsko je bil tudi podporočnik (na nekaterih mestih kazenskega spisa poročnik) Aleksander Lebedjev, ki se je konec leta 1918 pridružil Denikinovi vojski. Potem ko je po rusko-japonski vojni v letih 1904 in 1905 zapustil vojsko kot invalid, se je posvečal gospodarstvu, zlasti vodenju svoje oljarne in mlina, kar mu je kot nekdanjemu dijaku srednje tehniške šole ustrezalo. V njegovo rodno voroneško gubernijo boljševiška revolucija zaradi prisotnosti nemške vojske dolgo ni prodrla, ko pa se je to po nemški evakuaciji ven-

¹⁰ "Železnica Ormož-Murska Sobota", *MS*, 2. 11. 1923, 3.

¹¹ Blake (ur.), 1993, 60, 302.

darle zgodilo, se je Lebedjev pridružil protiboljševiški vojski, v okviru katere je nadzoroval odsek železniške proge v okolici Rostova.¹²

Po razpadu Wranglove armade in prihodu v Kraljevino SHS se je skupaj z ženo Lidijo in najstniškim sinom Vladimirjem naselil v Beogradu, kjer se je zaposlil v tamkajšnji železniški kurilnici kot strojevodja. Kmalu se je izkazal za zanesljivega delavca, ki je na progi Beograd–Niš večkrat vozil tudi vlak s kraljem Aleksandrom Karađorđevićem, zato je bil januarja 1923 iz strojevodje povišan v strojnega nadzornika. Na popoldanskem zaslišanju na ormoškem okrožnem sodišču 18. decembra 1924 je Lebedjev povedal, da je bil aprila 1923 z dekretom jugoslovanskega ministra za promet Svetislava Popovića premeščen na traso železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota, kjer je bil do 16. decembra 1924 zaposlen kot vodja strojne delavnice. V tem času je leto dni bival v Ljutomeru, nato v Ormožu.¹³

Ko je jugoslovanska država po koncu ruske državljanske vojne zaradi tradicionalnih navezav med rusko in srbsko (oz. jugoslovansko) kraljevo družino ter strahu pred širjenjem boljševizma sprejela ruske begunce in v tem okviru zlasti armado generala Petra Nikolajeviča Wrangla, je bilo jasno, da bo morala izdatno podpreti postopke za integracijo beguncev v jugoslovansko družbo. Eden od državnih mehanizmov je bilo zaposlovanje ruskih vojakov v orožniških in vojaških vrstah, kot kaže ta primer, pa so bili množično vpeti tudi v graditev jugoslovanskega železniškega omrežja.

V zgodnjih dvajsetih letih 20. stoletja so bili *wranglovci* pogosto predmet parlamentarnih razprav, ki so jih spodbujale v javnosti krožeče fame o urjenju Wranglovih vojaških sil na jugoslovanskem

¹² PAM, Vr 1517/24, Okrajno sodišče Ormož, Zaslišba obdolženca – Aleksander Lebedjev, 18. 12. 1924.

¹³ Prav tam.

ozemlju z namenom zrušenja komunističnega režima v Zvezi sovjetskih socialističnih republik.¹⁴ Kazenski primer Aleksandra Lebedjeva je bil v tem pogledu protisloven, saj je bil nekdanji Wranglov vojak osumljen komunistične propagande oz. sodelovanja z boljševisko Rusijo. Komandir ormoške žandarmerijske postaje Anton Filipčič je v svojem poročilu tamkajšnjemu okrajnemu sodišču 18. decembra 1924 med drugim zapisal, da je prav on prek "konfidentov", ki jih ni bil pripravljen izdati, izvedel za domnevno vohunsko dejavnost Lebedjeva in njegovega sina Vladimirja. Oče in sin naj bi bila v stalnih korespondenčnih stikih z ruskimi komunisti. Sum komandirja Filipčiča je dodatno utrdilo pismo iz Rusije, napisano v "komunističnem duhu", ki ga je prejel mladi Vladimir poleti 1924, ko je preživelja počitnice na očetovem domu v Ormožu.¹⁵

Da je bil komunizem v Filipčičevem času orjaška fama, ki je ormoškemu komandirju zdivjala domišljijo, priča nadaljevanje njegovega poročila. Zaseženo pismo je namreč po komandirjevih trditvah vsebovalo informacije o načrtovani ruski vojaški invaziji na slovanške države v letu 1926 z uporabo strupenih plinov za popolno uničenje "človeškega življa". Ker sta se oče in sin pogosto srečevala v Beogradu in Ormožu, v policijski preiskavi na Aleksandrovem domu v Ormožu pa so ob tem našli več knjig in korespondence z neznano vsebino, je dal Filipčič osumljenega aretirati takoj, ko so bila dela na pomurski železniški progi zaključena.¹⁶

Aleksander Lebedjev je odločno zanikal, da bi imel stike z ruskimi komunisti, vendar ga ovadba ni presenetila, saj je imel v odnosih s podrejenimi v preteklih mesecih veliko težav. Spomladi 1923 je tako po izbruhu stavke med delavci na trasi železniške proge

¹⁴ Mikuž, 1965, 222, 234.

¹⁵ PAM, Vr 1517/24, poročilo komandirja Žandarmerijske stanice Ormož Okrajnemu sodišču v Ormožu, 18. 12. 1924.

¹⁶ Prav tam.

odpuštil dva komunista, ki sta mu zaradi tega grozila s smrtjo. Jugoslovanske oblasti, ki so bile s tem seznanjene, so Lebedjevu odobrile nošnjo orožja. Ob tem je bil vodja strojne delavnice neprestano tarča tistih podrejenih delavcev, ki so bili nekdanji Wranglovi oficirji in so zato pričakovali posebno obravnavo. Ker Lebedjev na to ni želel pristati, so mu nagajali tako, da so ignorirali njegova navodila za delo ali delali v nasprotju z njimi. Nekdanji oficirji so mu očitali, da ravna z njimi kot boljševik, in ga dražili, da se glede na svoje obnašanje gotovo ne namerava vrniti v domovino. Odnosi med njim in ruskimi ter drugimi delavci v delavnici so bili po besedah Lebedjeva zmeraj na meji fizičnega nasilja.¹⁷

Da so ruski delavci nezadovoljni z njim, ga je opozoril tudi vodja (inšpektor) sekcije Ormož-Ljutomer Aleksander Velicki, ki je prejel pismo, v katerem sta delavca Golubjev in (nekdanji polkovnik) Ivanov obtožila svojega nadrejenega boljševizma. O svoji nameri, da mu bosta pred odhodom v Francijo zagrenila življenje na jugoslovanskih tleh, sta obvestila tudi Lebedjeva, vendar sta bila oba po pogovoru Lebedjeva in Velickega odpuščena. Odnose med ruskimi delavci in Lebedjevom je močno zaostriło še dejstvo, da je Lebedjev po opisanem incidentu kaznoval delavca, nekdanjega generala Ivanova (očeta omenjenega polkovnika Ivanova), ker je ponoči slabo varoval zaupani mu stroj na trasi železniške proge.¹⁸ Nazadnje je Lebedjev pristojne zaprosil za premestitev v Beograd, a je na priporočanje, da je v Ormožu potreben, vendarle ostal do zaključka del na železniški progi.¹⁹

Aleksander je na zaslišanju povedal, da od leta 1922 ni imel več

¹⁷ PAM, Vr 1517/24, Okrajno sodišče Ormož, Zaslišba obdolženca - Aleksander Lebedjev, 18. 12. 1924.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ PAM, Vr 1517/24, prepis prostovoljne izjave Aleksandra Lebedjeva na oddelku za Državno zaščito Ministrstva za notranje zadeve, 2. 3. 1925.

stikov s sorodniki v Rusiji, kamor se je dotlej oglašal materi in bratu. Ker je bil brat zaradi Aleksandrovih pisem domačim aretiran, je Aleksander na njihovo prošnjo prekinil stike. Ni bilo težko opaziti Aleksandrove prizadetosti ob koncu zaslišanja, ko je vzel na znanje, da ostaja v preiskovalnem zaporu in po navedbi olajševalnih prič zaključil: "Služil sem Kraljevini SHS, odkar sem prišel semkaj, ves čas zvesto in nesebično ter nepristransko."²⁰

Mnogi ruski prišleki so podobno kot Lebedjevu podrejeni nekdanji oficirji bolešno negovali nostalgijo za nekdanjo domovino.²¹ Begunci, ki so morali na hitro zapustiti svoje domove in si iztrgani iz svojih socialnih omrežij ustvarjati nova v beguncem nenaklonjenem okolju, so bili v velikih osebnih stiskah, ki so mnogokrat prerasle v tragedije.²² Iz dokumentov kazenskega spisa Aleksandra Lebedjeva je medtem razvidno, da sam drugače od mnogih Wranglovih vojakov, ki so prišli v Kraljevino SHS brez družin, nove domovine ni razumel zgolj kot začasno pribežališče pred skorajšnjim odhodom v zahodno Evropo ali Ameriko oz. vrnitvijo v Rusijo. Ker sta skupaj z njim pripotovala tudi žena in sin, ki sta oba začela študij medicine na beograjski univerzi, in ker se je Lebedjev hkrati s tem kmalu po prihodu v kraljevino začel poklicno vzpenjati, je bil njegov osebni položaj med ugodnejšimi v okviru skupine ruskih beguncev.

Lebedjev je bil 18. decembra 1924 zaslišan na Okrajnem sodišču v Ormožu, še isti dan pa je bil predan mariborskemu preiskovalnemu sodniku, s čimer je njegova kazenska zadeva prešla na mariborsko okrožno sodišče. Prošnjo za premestitev osumljenca je podalo ormoško okrajno sodišče v bojazni pred pobegom Lebedjeva iz slabo varovanega ormoškega zapora in velike verjetnosti, da

²⁰ PAM, Vr 1517/24, Okrajno sodišče Ormož, Zaslišba obdolženca - Aleksander Lebedjev, 18. 12. 1924.

²¹ Dolar, 1995, 89.

²² "V obrambo ruskih beguncev", *T*, 25. 3. 1922, 3; glej tudi: Ratej, 2014.

bi se osumljenec v Ormožu dogovarjal z rojaki v ruskem jeziku, ki je bil ormoškimi uradnim organom nerazumljiv. Strah pred Lebedjevom je očitno še dodatno zrasel, ko tudi za razvozlanje njegove zasežene pisne korespondence niso našli ustreznega prevajalca.²³ Ker je ormoški komandir Anton Filipčič v svojem poročilu 18. decembra 1924 vendarle navedel nekatere strašljive podrobnosti o komunistični dejavnosti Lebedjeva in se pri tem celo skliceval na neimenovane zaupne vire,²⁴ lahko sklepamo, da je pod vtisom splošne protikomunistične dikcije jugoslovanskih oblasti bržkone nekritično zaupal slabonamernim prevodom pisem, ki so mu jih posredovali podrejeni Aleksandra Lebedjeva.

Lebedjev je bil 20. decembra 1924 zaslišan tudi v Mariboru, kjer je na sodnikovo vprašanje, zakaj je zaprt, na kratko povzel: "Zaprli so me radi suma propagiranja komunizma. Nisem kriv, ovaden sem bil le iz sovraštva od strani Rusov – delavcev, ki so bili pri delu na železniški progi Ormož–Ljutomer meni podrejeni. Večinoma so to bili bivši višji oficirji. Na to se pa jaz nisem oziral, ampak sem zahteval od njih ravno isto in toliko dela kakor od drugih navadnih delavcev. Zato so me isti iz maščevanja ovadili orožnikom, češ da imam zveze z boljševiki."²⁵ Čeprav je bila oznaka 'komunist' tudi v jugoslovanskem političnem imaginariju po prepovedi komunistične stranke pripraven argument za diskvalifikacijo človeka, je omemba komunizma/boljševizma pri ruskih emigrantih, nekdanjih Wranglovih vojakih, zaradi izkušnje fizičnega spopada vsebovala drugačen pomenski kapital – vsebovala je strah, obsedenost in si-

²³ PAM, Vr 1517/24, uradni zaznamek, 23. 5. 1925; dopis Okrajnega sodišča v Ormožu mariborskemu državnemu tožilcu, 18. 12. 1924.

²⁴ PAM, Vr 1517/24, poročilo komandirja Žandarmerijske stanice Ormož Okrajnemu sodišču v Ormožu, 18. 12. 1924.

²⁵ PAM, Vr 1517/24, Okrožno sodišče Maribor, Zaslišba obdolženca – Aleksander Lebedjev, 20. 12. 1924.

lovito zavrnitev.

Ker se je Lebedjev na zaslišanju v Ormožu in Mariboru skliceval na šefa sekcije na trasi pomurske železniške proge, je bil 43-letni Aleksander Velicki 27. decembra 1924 opoldne zaslišan na mariborskem okrožnem sodišču. Velicki je bil inšpektor ministrstva za promet, ki je stalno živel v Beogradu, kjer je bil tudi rojen. Na sodišču je povedal, da pozna Lebedjeva že dve leti kot dobrega in poštenega delavca, ki se ni zanimal za politiko. Da je bil aretiran, je Velicki izvedel 20. decembra 1924, ko mu je novico v Beogradu sporočil Aleksandrov sin Vladimir Lebedjev. Inšpektor Velicki se je takoj podal na ministrstvo za notranje zadeve na oddelek za zaščito države, kjer se je prepričal, da niti v odprtem niti v tajnem arhivu ne obstajajo nikakršne obremenilne informacije o Lebedjevu. Velicki je svojo izpoved na sodišču podkrepil z izjavo o osebnem jamčenju za očeta in sina Lebedjev.²⁶

Nekaj ur po zaslišanju Velickega je Aleksander Lebedjev odšel iz mariborskega zapora prost vseh obtožb. Skupaj z Velickim sta odpotovala v Beograd, kjer je bil Lebedjev še zmeraj močno pod vtisom obtožb in zaskrbljen za prihodnost sebe in družine. V začetku marca 1925 je na oddelku za državno zaščito podal prostovoljno izjavo o svoji življenjski poti po prihodu v Kraljevino SHS in v sklepu izjave zaprosil za državljanstvo kraljevine zase, za ženo Lidijo in sina Vladimirja.²⁷

Mariborskemu okrožnemu sodišču kljub večkratnim prizadevanjem ni uspelo vzpostaviti komunikacije z beograjsko policijo v zvezi z morebitno evidenco o političnem delovanju Lebedjeva,²⁸ 18.

²⁶ PAM, Vr 1517/24, Okrožno sodišče Maribor, Zaslišba priče – Aleksander Velicki, 27. 12. 1924.

²⁷ PAM, Vr 1517/24, prepis prostovoljne izjave Aleksandra Lebedjeva na oddelku za Državno zaščito Ministrstva za notranje zadeve, 2. 3. 1925.

marca 1925 pa je le prispela brzozavka beograjske policije, ki je sporočala, da proti Aleksandru in Vladimirju Lebedjevu v Beogradu ne potekajo nobeni postopki v zvezi s komunistično dejavnostjo. Potem ko je Aleksandrovi zgodbi, da je bil žrtev neurejenih odnosov med ruskimi delavci v Ljutomeru in Ormožu, dan poprej pritrdilo tudi ministrstvo za notranje zadeve,²⁹ mariborskemu državnemu tožilcu ni preostalo drugega kot 20. marca 1925 sporočiti preiskovalnemu sodniku tamkajšnjega okrožnega sodišča, da zaradi pomanjkanja dokazov odstopa od kazenskega pregona Aleksandra Lebedjeva.³⁰

Notranje ministrstvo v Beogradu je mariborskemu okrožnemu sodišču ob tem posredovalo tudi zelo naklonjeno mnenje nekaterih visokih uradnikov z ministrstva za promet, ki so Lebedjeva označili kot vestnega in samoiniciativnega delavca ter v vseh pogledih izvrstnega človeka, še zlasti v političnem smislu.³¹ A kot kaže, slovenski organi pregona niso bili prepričani, da je nekdanji Wranglov podporočnik sodišču povedal vse o sebi in svoji preteklosti, najbrž še toliko manj, ker je odšel iz zapora po posredovanju iz Beograda. Lebedjev je na zaslišanjih disciplinirano razlagal strnjeno različico svoje zgodbe, kar mu je omogočilo, da se pri ponovitvah ni zapletal v neskladja, zato lahko sklepamo, da je imel pravnega svetovalca, četudi ni najel uradnega pravnega zastopnika.

Da je dobro argumentirana interpretacija Aleksandra Lebedjeva

²⁸ PAM, Vr 1517/24, delovodnik Okrožnega sodišča v Mariboru, uradni znamenki s 27. 12. 1924, 29. 1. 1925, 21. 2. 1925, 11. 3. 1925; dopis Okrožnega sodišča Maribor Odelenju opšte policije uprave grada Beograd, 11. 3. 1925.

²⁹ PAM, Vr 1517/24, dopis načelnika Ministrstva za notranje zadeve okrožnemu sodišču Maribor, 17. 3. 1925.

³⁰ PAM, Vr 1517/24, Okrožno sodišče Maribor, dopis državnega tožilca preiskovalnemu sodniku, 20. 3. 1925.

³¹ PAM, Vr 1517/24, dopis Ministrstva za notranje zadeve Okrožnemu sodišču Maribor, 17. 3. 1925.

vzbujala sume pri slovenskih oblasteh, je bilo bržkone v prvi vrsti povezano s prizadevanji ormoškega komandirja Antona Filipčiča, ki je ormoškemu okrajnemu sodišču že 22. decembra 1924 postregel z dodatnimi obremenilnimi informacijami za Lebedjeva. Temeljila so na zaslišanjih ruskih oficirjev Tarasova in bratov Barkov. Še pred zaslišanjem Lebedjeva v Mariboru 27. decembra je s komandirjevim poročilom razpolagalo tudi državno tožilstvo v Mariboru. Filipčič je navedel mnenja več bivših ruskih oficirjev, ki so zatrjevali, da jih je Lebedjev na delu zatiral, kljub temu da so se trudili storiti vse, da bi zadovoljili njegove zahteve. Mnogi med njimi so morali zato zapustiti delo na železnici, kar je bila po mnenju komandirja posledica načrta Lebedjeva, da oslabi nekdanjo Wranglovo armado, ki se razpršena in sprta ne bo sposobna upreti komunizmu na ruskih tleh: "Sumljivo je tudi, da ravno Lebedjev ni mogel trpeti Rusov, ko so ostali Rusi lepo v slogi živeli."³²

Ni znano, kako je Filipčič navezal stike z nezadovoljnimi mladeniči, nekdanjimi ruskimi oficirji, ki so bili ob koncu leta 1924 zaposleni v žrebčarni Moste pri Ljubljani, kjer so bili 24. decembra tudi zaslišani. Pavel Barkov, star 26 let in rojen v Odesi, je povedal, da je bil med majem 1923 in avgustom 1924 zaposlen na trasi pomurske železniške proge. Čeprav Aleksander Lebedjev ni bil nikoli njegov nadrejeni, ga je Barkov poznal in vedel, da namerno povzroča težave Rusom, ki so zato velikokrat ostali brez dela. Kar bi se današnjemu očesu zdelo kot vneto prizadevanje Aleksandra Lebedjeva po sprejetosti v novi domovini, je Barkov pripisal njegovi dvoličnosti, saj se je v komunikaciji z delavci obnašal kot eden od njih, medtem ko je menda nadrejenim zmeraj skušal prikazati svojo strogost do delavcev.³³

Pavel Barkov ni maral Lebedjeva tudi zato, ker je vodja strojne

³² PAM, Vr 1517/24, poročilo komandirja žandarmerijske stanice Ormož Okrajnemu sodišču Ormož, 22. 12. 1924.

³³ PAM, Vr 1517/24, zaslišanje Pavla in Nikolaja Barkova ter Nikolaja Tarasova, Ljubljana, 24. in 26. 12. 1924.

delavnice v nasprotju z njim zaničeval carizem in monarhično ureditev države, o čemer je odkrito govoril. Skupaj s sodelavci je imel Barkov vtis, da ima Lebedjev stike s komunisti, zlasti ker je živel na veliki nogi, česar mu plača na železnici po njihovem mnenju ni omogočala. Predmet kolikih bolj ali manj fantastičnih govoric je moral biti strojnik Lebedjev med ruskimi emigranti, priča prostodušna izjava Barkova, da se jim je zdel sumljiv, ker je prijateljeval z nekdanjim ruskim generalom (ali admiralom) Konanovom, ki je v razsipnosti živel pri nekem grofu na Hrvaškem.³⁴

V Harkovu rojeni Nikolaj Tarasov, star 27 let, je bil zaposlen na železniški progi Ormož-Ljutomer od julija 1923 do avgusta 1924. V svoji izpovedi je bil do Lebedjeva še bolj neizprosni: "Lebedjev je zelo čuden človek in imam jaz ta vtis, da ni prav normalen. On je živel bolj sam zase in za svojo rodbino in se ni družil z nami drugimi ruskimi oficirji. Skoro z vsakim se je skregal, med drugim tudi s polkovnikom Ljeršenkom in Barkovom. Je tudi zelo domišljav in se je čutil, kakor da bi bil on najpametnejši." Čeprav se je sam izrekal za carista, ni opazil, da bi bil Lebedjev naklonjen komunistom, zdelo se mu je celo, da je brez političnega prepričanja, saj je v pogovoru o politiki zmeraj pritrnil tistemu, s katerim je govoril.³⁵

Tudi 27-letni Nikolaj Barkov, ki je bil med aprilom 1923 in januarjem 1924 zaposlen na železniški progi Ormož-Ljutomer, ni bil nikoli neposredno podrejen Lebedjevu. Povedal je, da so se ruski delavci, nekdanji oficirji, Lebedjeva izogibali, saj se je že ob prvem srečanju z njimi obnašal oblastno in domišljavo. Ker se mu je posrečilo pridobiti naklonjenost šefa sekcije Aleksandra Velickega, mu je ta dajal povsem proste roke pri najemanju in odpuščanju ruskih delavcev, ki jih je rad nadomeščal "z manj inteligentnimi". Nikolaj Barkov je

³⁴ Prav tam.

³⁵ Prav tam.

povedal še, da je bil Lebedjev po prepričanju socialist, ki je bil v protirevolucionarnih bojih podrejen polkovniku Lašenku (oz. Ljeršenku), nad katerim se je zato v Ormožu izživljal. To informacijo je Barkovu posredoval sam polkovnik, ki je povedal tudi, da je bil Lebedjev v času bivanja v Rusiji hospitaliziran kot duševni bolnik. Njegova "megalomanija" oz. prepričanje, da je pametnejši od drugih ljudi, je prišla še posebej do izraza, ko je postal nadrejeni več sto delavcem na železniški progi. Barkov pa ni vedel povedati ničesar o morebitnih zvezah Lebedjeva z ruskimi komunisti.³⁶

Ne glede na to, da so pričanja nekdanjih delavcev na progi slikala Aleksandra Lebedjeva v luči, ki se ni skladala z njegovo interpretacijo dogajanja, se preiskava proti njemu ni nadaljevala. Veliki župan mariborske oblasti Otmar Pirkmajer je sredi maja 1925 od Okrajnega sodišča v Ormožu zahteval zapisnike zaslišanj ruskih oficirjev, bratov Barkov in Tarasova, ki so očitno zrcalila več kot zgolj maščevalni naklep podrejenih delavcev, saj je dva meseca kasneje v uradnem zaznamku ponovno obvestil mariborsko okrožno sodišče, da je Aleksander Lebedjev sumljiv. Neznana roka na sodišču pa je ob rob dopisa s svinčnikom zgolj načekala zaznamek, da je primer rešen.³⁷

* * *

Sklepamo lahko, da se je Aleksandru Lebedjevu v letih, ki so sledila, uspelo osebno emancipirati in obdržati svojo družino v primerljivem socialnem položaju z nekdanjim, ruskim. Za doseg tega cilja, ki si ga je očitno zadal takoj ob prihodu v Kraljevino SHS, je

³⁶ Prav tam.

³⁷ PAM, Vr 1517/24, uradni zaznamek, 13. 7. 1925; dopis Srezkega poglavarstva Ptuj Okrajnemu sodišču Ormož, 22. 5. 1925.

moral premostiti nekaj bistvenih ovir. Najprej je moral brezkompromisno pretrgati mentalno vez s svojimi ruskimi materialnimi ostalinami (mlinom, oljarno, nekaj drugimi nepremičninami) in z najbližjimi (bratom in materjo) ter svoje življenje začeti znova. Nato je moral obrniti hrbet skupini ljudi, ki ji je nazadnje pripadal, tj. sovojakom Wranglove armade, kar je od njega zahtevalo skrajno odločnost in zazrtost v prihodnost svoje družine.

Ko se je kot vodja strojne delavnice pri gradnji železniške proge Ormož–Ljutomer–Murska Sobota zapletel v konflikte z nekaterimi tam zaposlenimi bivšimi oficirji Wranglove vojske, so ga ti ovadili jugoslovanskim oblastem zaradi suma komunistične propagande. Ob tem, da kazenski spis Okrožnega sodišča v Mariboru razkriva težavno vživljanje ruskih emigrantov v svoj spremenjeni socialni položaj in nove kulturne razmere, pri čemer jim je intimno največ težav povzročalo izničenje nekdanjih položajev vojaške hierarhije, je za nas še zanimivejša druga, paradoksalna plat zgodbe. V obeh, etabliranem jugoslovanskem in ruskocarističnem političnem imaginariju, je bil namreč komunizem skrajno zavrženo dejanje in s tem točka poenotenja med dvema kulturnima/političnima entitetama. Paradoksalno je zato obtožba komunizma Aleksandru Lebedjevu omogočila prvo močno identitetno oprijemališče, s katerim je lahko svoj nekdanji, ruski miselni svet zanesljivo pripel na novega, jugoslovanskega.

Bibliografija

DOLAR, J. (1995): *Spomini: v preddverju literature*, Maribor, Založba Obzorja.

MIKUŽ, M. (1965): *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*, Ljubljana, Mladinska knjiga.

BLAKE, R., ur. (1993): *Oxfordova enciklopedija zgodovine: od 19.*

stoletja do danes, Ljubljana, DZS.

Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Okrožno sodišče Maribor 1898–1941, spis Vr 1517/24.

RATEJ, M. (2014): *Ruski diptih: iz življenja ruske emigracije v Krajevini SHS*, Ljubljana, Modrijan.

RUSTJA, A (2002): “Železniška proga skozi Ljutomer”, *Zgodovinski listi*, 28.

Jutro (J) (1924): Ljubljana, Narodna tiskarna.

Murska straža (MS) (1923): Gornja Radgona, Tiskarna Panonija.

Slovenski narod (SN) (1924): Ljubljana, Narodna tiskarna.

Tabor (T) (1922): Maribor, Tiskovna zadruga.

Матей Ратей

Александр Лебедев: Мельник, производитель масла, офицер Врангеля, строитель югославских железных дорог

Резюме: Статя знакомит читателя с русским эмигрантом Александром Лебедевым и его жизнью в Словении в 1923–1924 годах, где он руководил строительством железнодорожной линии Ормож - Лютомер - Мурска Собота. Отношения с подчинёнными складывались у Лебедева сложно. Он постоянно конфликтовал с коллегами, особенно с бывшими офицерами армии генерала Врангеля, и, в свою очередь, стал жертвой доносов - его подозревали в распространении коммунистической пропаганды. В свете установившихся в то время политических настроений, коммунизм казался чем-то отталкивающим. Но в то же время он объединял в себе установки двух национальных культур, на почве этого единства и возникла духовная связь Ле-

бедева с его новообретенной родиной. Уголовное дело окружного суда в Мариборе во всей полноте демонстрирует сложности, с которыми сталкивались российские эмигранты в тот сложный период социальной и культурной транзигции.

Ключевые слова: Королевство сербов, хорватов и словенцев, Русская эмиграция, Александр Лебедев, железные дороги, коммунизм